

Невмержицький В. М. Психологічні аспекти моральної свідомості людини / В. М. Невмержицький // Пріоритети розвитку педагогічних та психологічних наук у ХХІ столітті: збірник наукових праць учасників Міжнародної науково-практичної конференції (20-21 березня 2020 р., м. Одеса). – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки». – С.25-27.

Невмержицький В. М.

кандидат психологічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник лабораторії психології навчання

імені І.О. Синиці

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ

Питання надання характеристики такому явищу, як мораль, на перший погляд, не викликає труднощів. Тим більше, що вивченням моралі та пов'язаних з нею аспектів, займаються фахівці багатьох галузей науки. Але, у той самий час, це викликає трактування та пояснення, що мають певні особливості.

Розглянемо таку проблему, як моральна свідомість людини, зокрема, її психологічні аспекти.

А. О. Малихін (на основі аналізу підходів вчених до визначення структури моральної сфери) виділяє наступні структурні компоненти моральної свідомості, характерні для кожного із підходів [1]:

- когнітивний: моральні уявлення; моральні поняття; моральні знання;
- світоглядний: моральні переконання; моральні ціннісні орієнтації; ставлення, інтерес до моральних проблем;
- поведінковий: моральний мотив; моральні стосунки;
- емоційний: моральні почуття.

Когнітивний компонент моральної свідомості становить фундамент, базу, на якій ґрунтується світоглядний компонент, тобто моральні переконання,

ціннісні орієнтації, інтереси. Щодо поведінкового компонента, то М.Й. Боришевський, визначаючи роль моральних переконань у процесі становлення особистості, зазначає, що ступінь сформованості моральних переконань є одним із найважливіших критеріїв оцінювання рівня соціальної зрілості особистості. «Переконання – це певні знання, в правильності і життєвій важливості яких людина глибоко впевнена і які слугують їй керівництвом до дії...моральні переконання...є розумінням про взаємини людей, їх вчинки і якості, про норми і правила поведінки, в істинності і важливості яких особистість глибоко переконалася, які вона прийняла, пережила, з якими вона зжилася» [2, с. 229]. В основі тієї чи іншої дії або вчинку завжди лежить переконання, яке виражає суб'єктивне ставлення до них.

Важливим елементом і поняттям моральної свідомості є ціннісна орієнтація як здатність моральної свідомості постійно за різних обставин спрямовувати думки й дії людини на досягнення певної моральної мети і результату. Моральні цінності – це інтегральне утворення моральної свідомості, яке включає в себе моральні норми, оцінки, уявлення, поняття, принципи, ідеали, що тісно пов'язані з мотивами і потребами та забезпечує спрямованість свідомості особистості на досягнення вищих моральних цілей, які регулюють поведінку на основі добра і зла.

Під моральними стосунками розуміється ставлення людини, яке формується в результаті її взаємодії з оточуючими людьми та предметами на основі додержання норм моралі [3].

Основними елементами емоційного компоненту є моральні почуття, в яких виявляється стійке ставлення людини до суспільних подій, до інших людей, до самої себе. Їх джерелом є спільне життя людей, їх взаємини, боротьба за досягнення суспільних цілей. До них належать почуття симпатії і антипатії, уподобання і відчуженості, поваги і презирства, вдячності і невдячності, любові і ненависті. Серед моральних почуттів особливо слід виділити почуття товариства і дружби, патріотизму, почуття обов'язку і совісті. Ці почуття зумовлені світоглядом – системою поглядів і переконань людини.

Моральні почуття породжуються системою людських відносин і етичними нормами, що регулюють ці відносини. Моральні почуття є внутрішніми побудниками до звершення вчинків.

Важливим елементом моральної зрілості людини є її моральні орієнтації як складова частина моральних уявлень і переконань. Моральні орієнтації «концентрують в собі усвідомлене, відносно стійке, емоційно пережите ставлення особистості до моральних цінностей, більш послідовно і цілеспрямовано здійснюване в повсякденній поведінці» [4, с. 23]. Виходячи із соціальної значимості моральних орієнтацій, виділяються декілька їхніх рівнів:

- 1) орієнтації вищого рівня, що характеризують уявлення людини про моральний ідеал, сенс і цілі життя;
- 2) орієнтації, що конкретизують вищий рівень, але стосовно до різних видів діяльності;
- 3) орієнтації, які пов'язані з дотриманням елементарних норм етикету [4, с. 23].

Моральна свідомість молодшої людини концентрує в собі моральні переконання, що згодом перетворюються в життєві цілі і завдання, волюні якості, високу соціальну значущість мотивації поведінки, діяльності та творчості, яка торкається різних сфер соціалізації і різних об'єктів моральних відносин. Система соціальних зв'язків між юнаком і суспільством ґрунтується на засадах злагоди, людяності, добра і гуманізму, причому «кожне часткове моральне відношення – відношення обов'язку, гуманності, справедливості, піклування про громадську власність, чемне відношення до праці тощо – це форми прояву основного морального відношення і за своєю сутністю є відносинами духовними» [5, с. 25].

У площині психології розвитку, психологи [6, с.755] виокремлюють три аспекти моралі:

- 1) афективний, або емоційний компонент, тобто почуття, що супроводжують правильні та/або неправильні вчинки і, таким чином, стимулюють появу морально обумовлених думок і вчинків;

2) когнітивний компонент, що відображує способи, за допомогою яких людина концептуалізує правильне та/або неправильне і приймає рішення щодо поведінки;

3) поведінковий компонент, що характеризує поведінку, яка виявляється у моменти спокуси сказати неправду, порушити інші норми моралі.

Таким чином, моральна свідомість являє собою важливу рушійну силу і проявляється у багатьох видах діяльності людини. За елементами моральної свідомості, згідно досліджень науковців, можливо досить повно охарактеризувати людину як особистість. Зокрема, це стосується переконань, соціальних зобов'язань, відносин, інтересів і мотивів, компетенцій, очікувань від наслідків дій. Моральні норми суттєво впливають на поведінку та розвиток моральних принципів людини у перебігу її життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малихін А. Моральна свідомість особистості: сутність та структура. URL: http://bdpu.org/scientific_published/2005/Pedagogical_studios/9
2. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. Київ: Академвидав, 2010. 416 с.
3. Фольваркова В. І. Показники та рівні розвитку моральної свідомості особистості. *Дошкільна освіта*. 2004. №3 (5). С. 15–19.
4. Павловская О. А. Нравственность. Личность. Трудовой коллектив: монография. Минск: Наука і тэхніка, 1991. 96 с.
5. Нравственное воспитание: философско-этические основы / сост. З. А. Блюмкин, Г.Н. Гумницкий, Т.В. Цырлина. Воронеж: ВГУ, 1990. 141 с.
6. Шэффер Д. Дети и подростки: психология развития; пер. с англ. под ред. А.С.Батуева. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 976 с.